

Színház- és Filmművészeti Egyetem

Doktori Iskola

Életrajzi film

- problémák és megoldások, alkotói döntések
a *Hon, vágy* munkacímű életrajzi film alapján -

Doktori Értekezés Tézisei

Esztergályos Krisztina

2019.

Témavezető: dr. Schulze Éva

Disszertációm tárgyául annak az útnak a bemutatását választottam, ahogy hosszas kutatómunka után végül eljutottam *Hon, Vágy* munkacímű forgatókönyvem első változatának megírásáig. A probléma összetettnek bizonyult, és mielőtt az alkotói munkának nekikezdhettem volna, számos elméleti nehézségbe ütköztem. Alapötletem, mely Kovács Erzsi, táncdalénekesnő és Szűcs Sándor, válogatott hátvéd labdarúgó tragikus szerelmének története, életrajzi megközelítésű feldolgozást kívánt. Miközben kapaszkodót kerestem a valóság eseményeinek feltérképezéséhez, egyre világosabban éreztem, hogy nem tudok eleget arról a filmformáról, amiben dolgozni kívánok. Hiába indultam többféle dramaturgiai irányba, s próbáltam meg először Erzsit, majd Sándort megtenni lehetséges főszereplőként, minduntalan elméleti korlátokba ütköztem. Hogyan ábrázolhatóak filmen az életnek, a valóságnak azok az elemei, amiket homály fed? Megváltoztathatóak-e a valóság részletei? Ha igen, mennyire, s ha nem, mi a megoldás? Ezek és az ehhez hasonló kérdések, melyek a közismert emberek életén, az életrajzokon alapuló filmek alapvető problémája, olyan súllyal nehezedtek rám, hogy valósággal blokkolták már az alapanyagról való gondolkozás folyamatát is. Ekkor döntöttem úgy, hogy az írás megkezdése előtt, feltérképezem, mások, alkotók és esztéták, hogyan oldották fel/meg gyakorlatban, illetve elméletben az életrajzi filmben természeténél fogva benne rejlő, 'valóság versus fikció' problematikáját. Kutatásom tehát ott kezdődött, ahol az alkotói folyamat elakadt.

Doktori értekezésem szerkezeti felépítése követi ezt a felvázolt folyamatot. A dolgozat első fejezetében az alkotói blokk előtti időszakról írok, arról a periódusról tehát, amikor rám talált az ötlet, s amikor megpróbáltam megtalálni az ötletben magamat. Ekkor szembesültem először az anyagban rejlő dilemmákkal, melyek feloldására a történet nézőpontjának megváltoztatásában kerestem a megoldást, hiába. Sem Kovács Erzsit, sem Szűcs Sándort nem tudtam életrajzi film főhősévé tenni.

Az ez után következő két fejezetben feltérképezem az életrajzi formát, melyről állítom, hogy nem tekinthető külön műfajnak. Valamint bizonyítom disszertációm kiindulópontjait (alaphipotéziseit), miszerint (1) az életrajzi filmek az adaptációk közé sorolhatók, ezeknek egy speciális fajtái, melyekben a valóság mozgatja a dramaturgiát, ugyanakkor és ebből következően (2) az életrajzok filmes adaptációja során minden olyan dramaturgiai eszközt fel lehet és kell használni, amiket egyéb adaptációk esetében is, annak ellenére, hogy ily módon elkerülhetetlenül változtatni kell a részleteken, így azok nem minden esetben a valóságos tényeket ábrázolják. De még a szubjektív feldolgozásmódok ellenére is, amennyiben az alkotói iránytű egészségesen működik, hitelesek maradnak ezek az adaptált valósághoz képest elkerülhetetlenül is fikciók, és megőrzik az adaptált élet igazságát, tanulságát, példázatát.

Folyamatosan keresem a választ, hogy az adaptálásból következő dilemmákra milyen érvényes alkotói megoldások léteznek. Kitérek a felelősség kérdésére, s ebből a szempontból is megvizsgálom felvetéseim igazságát. Felvázolom az életrajzi filmek kategorizálásában rejlő nehézségeket, de a filmadaptáció-elméletből kiindulva, a hűségelv mentén mégis körvonalazok egy olyan definiálási lehetőséget, amiben a dramaturgia szempontjai a meghatározók. Megállapítom, hogy az általam használt tipológia (transzpozíció, egyéni interpretáció, kölcsönzés) nem jelent minőségbeli megkülönböztetést a feldolgozásmódok között, de annyiban segítheti az alkotói folyamatot általában, az én esetemben pedig konkrétan is, hogy támpontot ad a dramaturgiai döntésekhez, illetve az alkotói megközelítés kiválasztásához.

A negyedik fejezetben gyakorlati példák, életrajzi filmek elemzésével igyekszem alátámasztani mindazt, amiről korábban elméletileg már meggyőződtem.

Az utolsó fejezetben ismét visszatérek az alkotói folyamathoz. Itt tudom a saját gyakorlatomban, saját dilemmáimra adott dramaturgiai válaszok viszonylatában tesztelni vizsgálódásom hatásait. Meghozom végső dramaturgiai döntéseimet, melyek a kölcsönzés irányába mozdítják, a korábban a valóság korlátai közé szorult történetem. Kutatómunkám eredménye, reményeim szerint, támpontot adhat és akár segítséget is nyújthat, hasonló helyzetben lévő alkotók számára. Talán azt is kimondhatom, bár nem szokványos, mégis meghatározó eredménye az elméleti kutatásnak, hogy feloldotta az alkotói blokkot és így el tudott készülni a disszertáció tárgyául választott forgatókönyv, a *Hon, Vágy*.